

Strukturforandringer i storfenæringen og konsekvenser for helsearbeidet

OLAV ØSTERÅS¹

Institutt for produksjonsdyrmedisin, Norges veterinærhøgskole¹

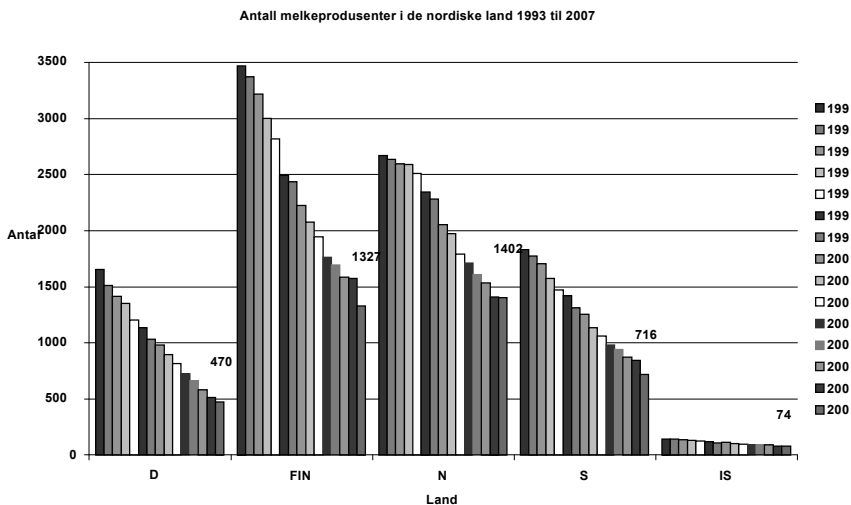
Innledning

Storfenæringens oppgave i samfunnet er å skaffe trygg mat (melk og kjøtt) til en riktig kvalitet og riktig pris. I tillegg er det slik at næringen har en oppgave i å hold landet i hevd slik at det åpne kulturlandskapet gjør landet attraktivt for opplevelser og turisme. Det er derfor en kopleing mellom turisme og landbruk.

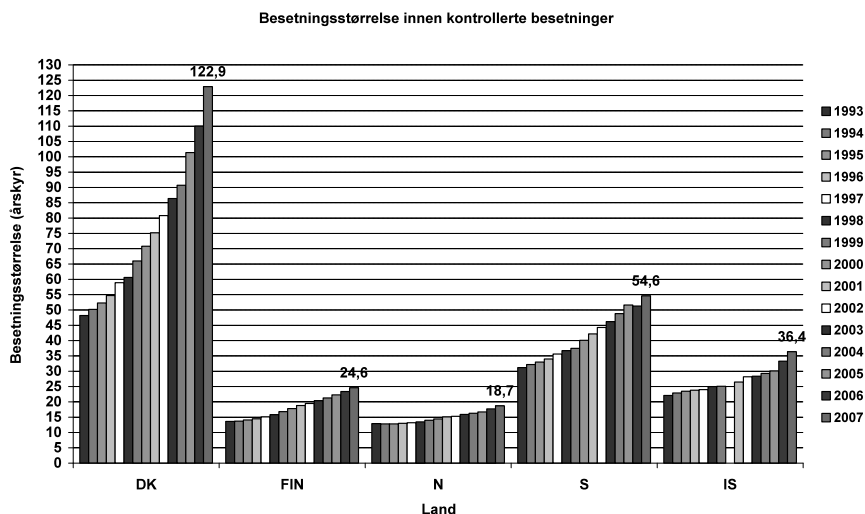
I dag er det 4,7 millioner mennesker i Norge og disse konsumerer pr kapita 20 kg storfekjøtt, 0,4 kg kalvekjøtt, (Animalia, 2008) og 116 kg konummelk i forskjellige varianter, 10 kg smør/rømme, 17,5 kg ost og 31 kg konserverte produkter av melk. Kjøttforbruket er økende, mens melkeforbruket er redusert de siste ti åra, men er nå stabilisert. Dette krever en total produksjon av 95.000 tonn storfekjøtt, 1500 millioner liter melk. Av den melken som produseres eksporteres 18 200 tonn ost, mens det importeres 7 100 tonn ost, eller 8,7 % av forbruket av ost. Av storfekjøtt importeres 9 700 tonn eller 10,4 % av forbruket (Animalia, 2008).

Strukturforandring i Norge og Norden

Norge har fram til 2002 hatt svært lite strukturforandring i melkeproduksjonen. Antall melkeprodusenter i Norge er redusert betydelig og med jevn hastighet fra 1996 til 2007 (Figur 1). Antall årskyr pr besetningen var konstant fram til 2002 (Figur 2) og melkeproduksjonen pr årsku var også konstant fra 1993 til 2000 (Figur 3). Vi kan derfor konstatere at det ikke har skjedd noen strukturforandring i norsk melkeproduksjon fra 1993 til 2002, kun er reduksjon av antall besetninger. I samme periode ble også melkeproduksjonen redusert fra 1780 millioner liter til 1454 millioner liter. Det var en bevisst tilpasning til det innenlandske behovet. Fra det ble tillatt å selge melkekvoter sees en begynnelse på en forandring av strukturen i Norge også, slik som i de andre nordiske land. En kan derfor si at strukturforandringen i norsk melkeproduksjon startet i 2002. Dette sees bl.a. ved at antall årskyr pr besetning øker fra 14,4 i 2000 til 18,7 i 2007, samtidig ser vi en økning i ytelse pr årsku fra 6173 kg energikorrigert melk i 2002 til 6962 i 2007. Dette er for øvrig den samme takten som vi har hatt i alle nordiske land helt siden 1993. Reduksjonen i antall besetninger fortsatte i Norge i samme takt i denne perioden som tidligere. Figur 1 viser også at Danmark i 1993 hadde like mange besetninger som Norge har i dag (ca. 15 000). Danmark har i dag i underkant av 5000 besetninger. Danmark hadde i 1993 like store besetninger som Sverige har i

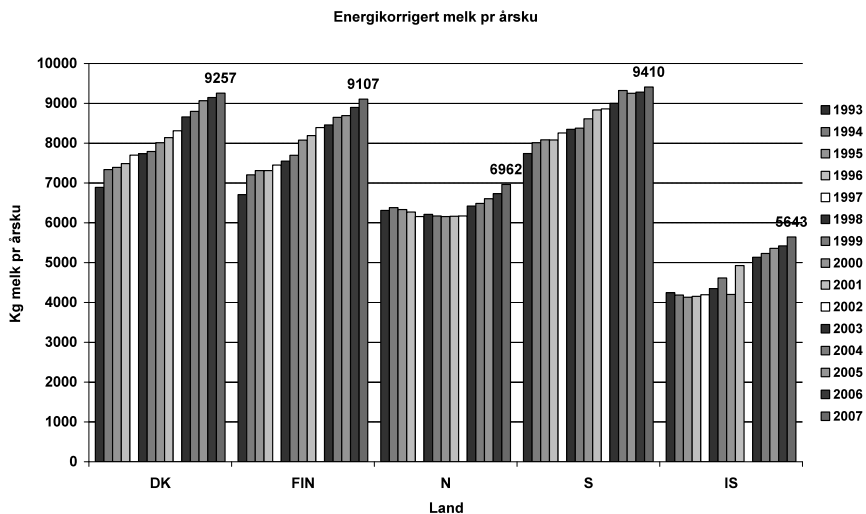
Figur 1. Antall melkeprodusenter i de Nordiske land fra 1993 til 2007.

Figur 2. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse i kontrollerte besetninger i de Nordiske land 1993 til 2007.

dag, mens Danmark i dag har gjennomsnittstørrelse på 122 årskyr pr besetning. Dersom utvikling i Norge følger utviklingen i andre nordiske land kan vi om 15-20 år rundt 2025 ha gjennomsnittlig besetningsstørrelse på ca. 40 årskyr, en produksjon på ca. 9000 kg energikorrigert melk pr årsku. Dersom vi skal

produsere like mye melk som vi gjør i dag har vi da behov for 4300 melkeprodusenter.

Figur 2. Gjennomsnittlig energikorrigert melk pr årsku i kontrollerte besetninger i de Nordiske land 1993 til 2007.

Drivkrefter for strukturforandringer i Norge

Vi vet at fjøsbygninger har en varighet (brukt tid) på ca. 30 år. Over halvparten av norske fjøs er bygd før 1980, og trenger en oppgradering. Kubyggprosjektet viser også at det i 2006 var 14 % av norske fjøs som var løsdrift, mens 25 % av kyrne i Norge var oppstallet i løsdrift. Forskrifter om hold av storfe har forbudt bygging av båsfjøs fra 2004 og stadfester at alle kyr skal være oppstallet i løsdrift fra 2024. Skal vi få til dette vil det si at det må bygges ca. 200 til 250 nye fjøs hvert år fram mot 2024. Det er altså stort behov for renovering og nybygg i storfeproduksjonen. Dette sammen med kostbare byggekostnader der pris pr liggeplass går betydelig ned når en øker størrelsen, samt at arbeidskostnadene er store, gjør alt i alt at det er vanskelig å få et nybygg med dagens struktur (rundt 15-20 årskyr) til å bli lønnsomt. Vi ser derfor typisk at de nye fjøsene som bygges er bygd for mellom 50 til 100 kyr med ny robot-melker eller muligheter for å sette inn robot på sikt. Den nye norske strukturen er godt tilpasset robotmelking. Det er derfor svært sannsynlig at vi får en strukturforandring slik som i andre Nordiske land.

Helsetilsand i mindre og større besetninger.

Dersom vi anvender helsedata for forskjellige besetningsstørrelser fra året 2007 vil vi få en antydning om hvordan denne strukturforandringen vil påvirke storfehelsetilstanden. Tabell 1 viser en del sentrale sjukdomsmål i besetninger mellom 12-17 årskyr

(dagens hovedtyngde), > 50 årskyr (fremtidens hovedtyngde og > 100 årskyr (dansk standard).

Tabell 1. Sentrale sjukdomsmål i besetninger med 12-17 årskyr (n=3688), 50-100 årskyr (n=304) og > 100 årskyr(n=10) i 2007. (Kilde: Helsetjenesten for storfe).

Sjukdomsmål	12-17 kyr	50-100 kyr	> 100 kyr
Melk pr årsku	6658	7128	6629
Utrangeringer (antall kyr pr årsku)	0,402	0,417	0,349
Utrangering pga celler/mastitt (5 av utr.)	0,052	0,052	0,031
Celltall i tankmelk (i 1000)	121	154	175
Alle mastittbehandlinger pr årsku	0,278	0,175	0,182
Ketosebehandlinger pr årsku	0,052	0,007	0,012
Melkefeberbehandlinger pr årsku	0,057	0,042	0,054
Reproduksjonsbehandlinger pr årsku	0,075	0,059	0,046
FS-tall	56,8	69,2	46,3
Kalvesjukdommer < 180 dager pr kalv	0,025	0,062	0,117
Sjukdomsbehandlinger totalt	0,819	0,614	0,585

I tillegg til opplysninger i Tabell 1 vet vi at på bås fjøs vil ca. 40 % av kyrne få en eller annen grad av anmerkning på klauv ved klauvskjæring, men tilsvarende for løsdrift er 70 % (Sogstad og med., 2005). Tabell 1 viser at antall kliniske behandlinger er redusert i store besetninger, mens celletallet øker. Mest bemerkelsesverdig er det at kalvesjukdommene øker kraftig. Klauvsjukdommer øker også i løsdrift. Dette indikerer at smittsomme sjukdommer øker. Generelt er det slik at i store besetninger minsker det individuelle fokus, mens en må øke fokus på systemtenkning. Dette berører helsearbeidet mye. Det blir større behov for oppfølging slik som GodtJur, seksuell helsekontroll og drektighetskontroll. Dette er en ny måte å tenke på som bønder og veterinærer må lære seg. Et alvorlig faresignal er det når produksjonen og FS-tall er lavere i de største besetningene noe som kan skyldes manglende systemoppfølging. Marginene pr enhet er mindre i store besetninger, derfor blir det viktigere å drive godt. I dag er det mange produsenter som ønsker høyere produksjon, men ikke får det til. Løsdriftsfjøsene mangler grupperingsmuligheter og mange kyr blir feite i slutten av laktasjonen. Økende melkeproduksjon med færre kyr, betinger mer økt ren kjøttproduksjon.

Referanser

- Animalia*, 2008. *Kjøttets tilstand*. *Animalia* 2008.
Helsetjenesten for storfe. 2008. *Årsrapport 2006 og 2007*. Tilgang på <http://storfehelse.tine.no>.
 Sogstad, Å. M., T. Fjeldaas, O. Østerås and K.Plym-Forshell. 2005. Prevalence of claw lesions in Norwegian dairy cattle housed in tie stalls and free stalls. *Prev.Vet.Med.* 70: 191-209.